Albert Camus

Maras

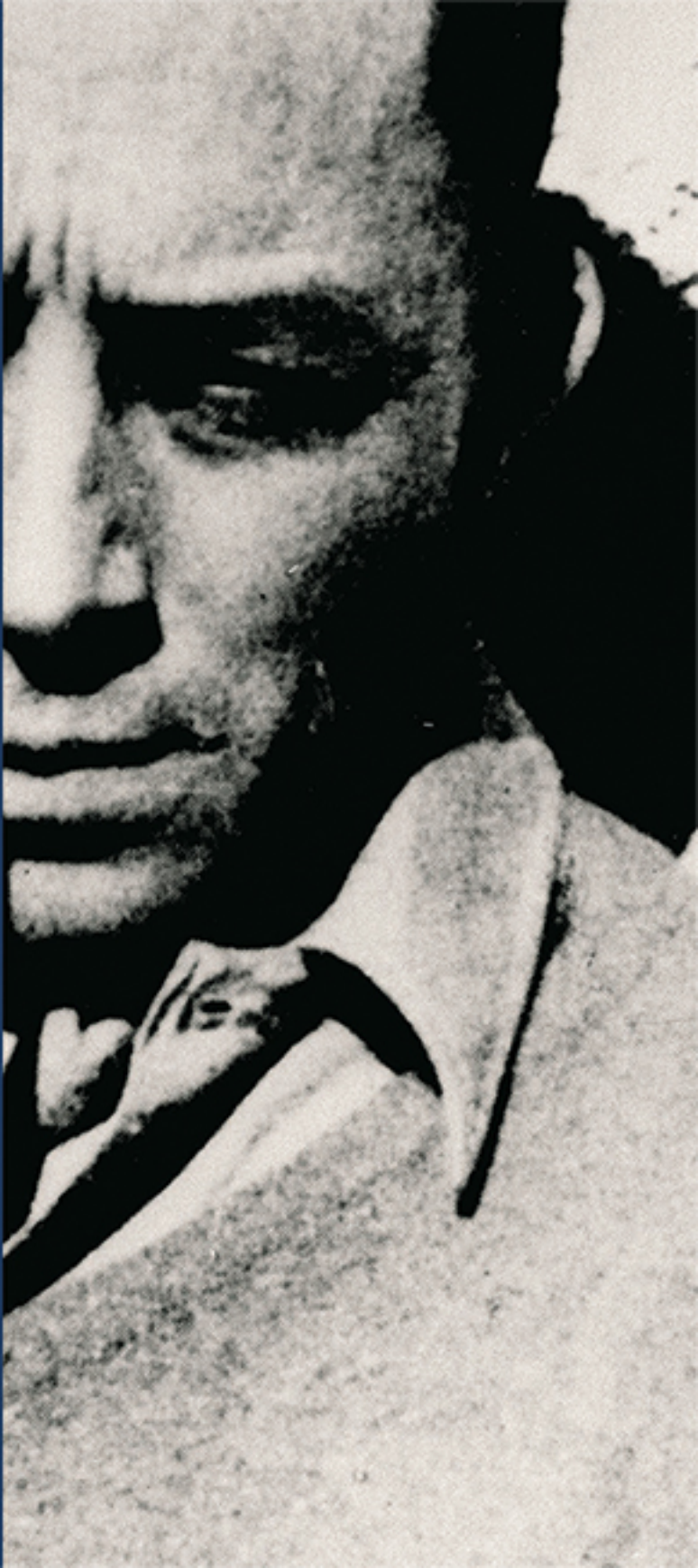

baltos lankos

Albert Camus

Maras

Iš prancūzų kalbos vertė
Rožė Jankevičiūtė

baltos lankos

Keisti įvykiai, sudarantys šios kronikos siužetą, dėjosi 194… metais Orane. Visų nuomone, jie ten buvo ne vietoj, nes kiek pranoko tai, kas įprasta. Ir išties Oranas pažiūrėti paprastas miestas, niekas daugiau kaip Prancūzijos prefektūra Alžyro pakrantėje.

Pats miestas, būtina pripažinti, gražumu nepasižymi. Šiaip atrodo ramus, ir pastebėt, kuo skiriasi nuo galybės kitų prekybos miestų, įsikūrusių bet kurioj geografinėj platumoj, akiai reikia laiko. Kaip, sakysim, padėt skaitytojui įsivaizduot miestą be balandžių, be medžių ir sodų, kur nepasitaiko nei sparnų plazdenimo, nei lapų šiugždesio, žodžiu, vietą nei šiokią, nei tokią? Apie metų laikų pasikeitimą čia byloja tik dangus. Pavasarį skelbia vien oro kokybė arba pintinės gėlių, kurias mažmenininkai atgabena iš priemiesčių; tai pavasaris, parduodamas turguose. Vasarą saulė degina perdžiūvusius namus, apnešdama sienas pilkais pelenais; tada teįmanoma gyvent užsidarinėjus langines. Rudenį priešingai – purvo tvanas. Gražios dienos ateina tik žiemą.

Norint susipažinti su kuriuo nors miestu, pravartu pasidairyti, kaip ten dirbama, kaip mylimasi

ir kaip mirštama. Nedideliame mūsų mieste, matyt, dėl klimato poveikio, visi šie trys dalykai daromi kartu su ta pačia aistra ir išsiblaškiusia veido išraiška. Tai yra čia nuobodžiaujama ir žūtbūt stengiamasi įgauti bent kokius įpročius. Mūsų bendrapiliečiai daug dirba, bet visada tam, kad pralobtų. Jie ypač domisi prekyba, anot jų, pirmiausia rūpinasi verslo reikalais. Žinoma, nesvetimi jiems ir paprasti malonumai, jie mėgsta moteris, kiną, maudytis jūroj. Bet labai protingai daro atidėdami pasismaginimus šeštadienio vakarui bei sekmadieniui, šiokiom dienom žiūri, kaip užsidirbt daug pinigų. Vakare, išėję iš savo kontorų, renkasi – visad tą pačią valandą – kavinėse, vaikštinėja tuo pačiu bulvaru arba sėdi savo namų balkonuose. Jaunesniųjų aistros audringos ir trumpos, o vyresniųjų ydos apsiriboja kriketomanų draugijomis, senų bičiulių pobūviais ir klubais, kur ant kortos statomos didžiulės sumos.

Be abejo, galima atkirsti, jog tai būdinga ne vien mūsų miestui, jog apskritai visi mūsų amžininkai tokie. Be abejo, nūdien atrodo visiškai natūralu, kad žmonės dirba nuo ryto ligi vakaro, o likusį jiems gyventi laiką geriau pragaišta prie kortų, kavinėj ar beplepėdami. Bet yra miestų ir kraštų, kur žmonėms kada ne kada kyla nujautimas, jog esama dar kažko kito. Šiaip jų gyvenimas nuo to nesikeičia. Bet nujautimas smilktelėjo, ir tai jau gerai. Tačiau Oranas iš pažiūros miestas be jokių nujautimų. Tad nėra reikalo apibūdinti, kaip pas mus mylimasi. Vyrai ir moterys arba bematant sudega nuo vadinamojo meilės akto, arba susisaisto dviese

ilgu įpročiu. Tarp šių kraštutinumų dažnai nėra vidurio. Tai irgi nieko originalaus. Kaip kitur taip ir Orane dėl laiko ir minčių stokos mylimasi patiems to nežinant.

Kur kas originaliau, kad mūsų mieste ir numirti nelengva. Beje, „nelengva“ ne tas žodis, tiksliau – „nepatogu“. Visada menkas malonumas sirgti, bet yra miestų ir kraštų, kurie ligoje tave palaiko, kur galima, taip sakant, pasiduoti negalei. Ligonis nori švelnumo, atramos, tai natūralu. Bet Orane visai kas kita: klimato nenuosaikumai, sudarinėjamų sandėrių svarba, dekoracijos menkumas, greit užeinanti sutema ir pomėgių kokybė reikalauja geros sveikatos. Ligonį čia slegia baisi vienatvė. O pagalvokit, kaip turi jaustis tas, kuris lyg spąstuose laukia mirties už šimtų sienų, spragančių nuo karščio, kai tą pačią minutę visi tik šneka – telefonu ar kavinėse – apie įsakytinius vekselius, konosamentus ir diskontą. Tūlas supras, kiek nepatogumų gali suteikti mirtis, net ir šiuolaikinė, taip netikėtai ateinanti tokioje sausybėje.

Iš šių kelių pastabų turbūt susidarysit gan aiškų vaizdą apie mūsų miestą. Vis dėlto nedera nieko perdėti. Nors vieną dalyką pabrėžti verta: miesto ir jo gyvenimo banalumą. Bet sulig bent kokių įpročių įgavimu dienos bėga sklandžiai. Kadangi mūsų mieste įpročiai tarpsta, tai, galima sakyti, viskas eina į gera. Šiuo požiūriu gyvenimas, žinoma, neduoda per daug peno aistroms. Tiek bent, kad netvarkos pas mus nėra. O mūsų gyventojus, tiesius, malonius ir veiklius, keliautojas visada

pagrįstai gerbė. Be gražių vaizdų, be augmenijos, bedvasis mūsų miestas vis dėlto atrodo toks apsnūdęs, jog galiausiai užmigdo žmogų. Bet ne pro šalį pridurti, kad miestas prigijo tokiame peizaže, kokio niekur kitur nerasi, vidury plynaukštės, kurią supa spindinčios kalvos, priešais tobulų apybrėžų įlanką. Tik gaila, kad jis stovi atsukęs nugarą tai įlankai, ir, norint pamatyti jūrą, visada reikia eiti jos ieškoti.

Dabar lengvai pripažinsit, jog mūsų bendrapiliečiai niekaip negalėjo tikėtis to, kas atsitiko šių metų pavasarį; kaip vėliau supratom, tai buvo lyg ir pirmi ženklai toje virtinėje didelių įvykių, apie kuriuos pasišovėm rašyti kroniką. Kai kam tie faktai pasirodys visiškai natūralūs, o kitiems, atvirkščiai, – nepanašūs į tiesą. Bet kronikininkas, šiaip ar taip, neturi paisyti tokio prieštaringumo. Jo uždavinys tik pasakyti: „Šitai buvo“, kai jis žino, kad šitai buvo iš tiesų, kad nuo to vienaip ar kitaip priklausė daugybės žmonių gyvenimas ir yra tūkstančiai liudytojų, kurie pasvers savo širdyje, kiek teisingi jo žodžiai.

Kita vertus, pasakotojas, kurio vardas ilgainiui paaiškės, neturėtų nė mažiausios teisės imtis šios rūšies darbo, jei atsitiktinumas nebūtų jo įgalinęs surinkti tam tikro skaičiaus liudytojų parodymų ir jei, aplinkybėms susidėjus, jis pats nebūtų buvęs įtrauktas į visa tai, ką čia ketina nušviesti. Tatai ir leidžia jam imtis istoriko plunksnos. Suprantama, istorikas, net mėgėjas, visada apsirūpinęs dokumentais. Jais apsirūpinęs ir šios istorijos pasakotojas: pirmiausia

tai jo paties liudijimas, paskui kitų liudijimai (mat vaidmuo, tekęs jam tuomet, davė progą rinkti šios kronikos veikėjų pasisakymus) ir pagaliau tekstai, pakliuvę vėliausiai jam į rankas. Jis nusistatęs prireikus semtis iš jų medžiagos ir naudotis jais savo nuožiūra. Jis nusistatęs dar… Bet gal jau laikas nuo paaiškinimų bei žodinių atsargos priemonių pereiti prie pasakojimo. Bent kiek detalesnio nušvietimo reikalauja pirmos tų keistų įvykių dienos.

Balandžio šešioliktosios rytą daktaras Bernaras Rijė, išėjęs iš savo kabineto, vos neužmynė ant nugaišusios žiurkės, gulinčios vidury laiptinės. Paspyrė ją atsainiai ir nusileido žemyn. Tačiau gatvėj jam dingtelėjo, kad žiurkei ten ne vieta, ir jis sugrįžo atgal įspėti namsargio. Tik pamatęs, kaip sureagavo senasis ponas Mišelis, geriau suvokė, koks neįprastas jo atradimas. Jam tik keista pasirodė, iš kur čia ta nugaišusi žiurkė, o namsargiui – jau skandalas. Pasakė griežtai ir tvirtai: name žiurkių nesą. Veltui daktaras jį įtikinėjo vieną aptikęs antro aukšto laiptinėje, ponas Mišelis laikėsi savo. Žiurkių name nesą, kas nors bus atnešęs ir padėjęs. Žodžiu, ant juoko.

Tą pačią dieną, vakare, Bernaras Rijė, prieš lipdamas į viršų, sustojo pasiieškoti rakto ir išvydo atkryvuojant iš koridoriaus tamsos didžiulę šlapią žiurkę. Ji stabtelėjo, lyg norėdama pasilaikyti tiesiai, leidos į daktarą, vėl stabtelėjo, sucypusi apsisuko aplink save ir sukniuso. Kraujas trykštelėjo iš pražiotų lūpų. Daktaras valandėlę įdėmiai žiūrėjo į ją, paskui užkopė į savo butą.

Ne žiurkė jam buvo galvoj. Kraujo čiurkšlė priminė svarbiausią rūpestį. Žmona, jau visi metai serganti, turi išvažiuoti į kalnų sanatoriją. Rado ją begulinčią miegamajame, kaip buvo prašęs. Ilsėjosi prieš vargingą kelionę. Šypsojo.

– Jaučiuosi puikiai, – tarė ji.

Daktaras žiūrėjo į pasigręžusį jo pusėn veidą, nušviestą galvūgalio lempos. Trisdešimtmetės žmonos veidas, kad ir sunykęs nuo ligos, jam vis atrodydavo jaunatviškas dėl tos vienos šypsenos.

– Pamiegok, jei gali, – tarė jis. – Slaugė ateis vienuoliktą, ir aš judvi nuvešiu į dvyliktinį traukinį.

Pabučiavo vilgšną kaktą. Šypsena jį nulydėjo iki durų.

Balandžio septynioliktąją, aštuntą valandą ryto, namsargis susistabdė beišeinantį daktarą ir pasiskundė, jog kažkas iškrėtęs negražų juoką, padėjęs tris nebegyvas žiurkes vidury koridoriaus. Matyt, sugautos dideliais slastais, nes paplūdusios krauju. Namsargis pastoviniavo tarpdury, suėmęs žiurkes už letenų, galgi nedorėliai išsiduos piktu kvatojimu. Bet nieko panašaus neatsitiko.

– O, aš juos pričiupsiu! – sakė ponas Mišelis.

Suintriguotas Rijė nusprendė pradėti vizitaciją nuo miesto pašalių, kur gyvena patys neturtingieji jo pacientai. Atmatos iš ten surenkamos daug vėliau, ir daktaro automobilis, riedėdamas tiesiais dulkėtais takais, užkliudydavo dėžes šaligatvio pakrašty. Pervažiavęs išilgai vieną tokią gatvę, suskaičiavo bent tuziną negyvų žiurkių, numestų ant daržovių liekanų ir nešvarių skudurų.

Pirmą savo ligonį rado lovoje, kambary nuo gatvės pusės, kuris atstojo ir valgomąjį, ir miegamąjį. Tai buvo senis ispanas šiurkštaus, raukšlių išvagoto veido. Priešais save, ant apkloto, turėjo pasidėjęs du puodus žirnių. Kai daktaras įėjo, ligonis iš pusiaugulos padėties atvirto aukštielninkas, krioguodamas ir kvapstydamasis kaip senas astmatikas. Žmona įnešė dubenį.

– Tai ką, daktare, – tarė senis, kai jam leido vaistus, – jos lenda lauk, matėt?

– Taigi, – tarė žmona, – kaimynas rado tris.

Senis trynėsi rankas.

– Jos lenda lauk, visose šiukšlinėse jų galima pamatyt, badas bus!

Paskui Rijė nesunkiai konstatavo, kad visas kvartalas tik ir kalba apie žiurkes. Baigęs lankyti ligonius, parvažiavo namo.

– Jums atėjo telegrama, užnešiau į viršų, – tarė ponas Mišelis.

Daktaras pasiteiravo, ar matęs dar žiurkių.

– O, ne! – atsakė namsargis. – Aš seku, supranti tamsta. Ir tie kiaulės daugiau nedrįsta.

Telegrama buvo iš motinos: ji rytoj atvažiuoja. Pašeimininkaus, kol nebus ligonės. Įėjęs daktaras jau rado slaugę. Žmona stovėjo apsivilkusi kostiumėliu, pasidažiusi. Jis jai nusišypsojo.

– Puiku, – tarė, – labai puiku.

Po valandėlės jie jau buvo stotyje. Jis įsodino ją į miegamąjį vagoną. Ji apžiūrėjo kupė.

– Mums tai per brangu, ar ne?

– Taip reikia.

– Kas čia per istorija su žiurkėmis?

– Nežinau. Keisti dalykai dedasi, bet praeis.

Paskui skubomis ją atsiprašė, kad neprižiūrėjęs jos geriau, kad buvęs labai neatidus. Ji papurtė galvą, lyg prašydama liautis apie tai kalbėjus. Bet jis dar pridūrė:

– Viskas bus geriau, kai grįši. Pradėsim kitaip gyventi.

– Taip, – tarė ji spindinčiom akim, – pradėsim kitaip gyventi.

Ir tuoj nusisuko nuo jo ir ėmė žiūrėti pro langą. Perone skubėjo, stumdėsi žmonės. Pasigirdo garvežio šnypštimas. Rijė pašaukė žmoną vardu ir, kai ji atsigręžė, pamatė, kad veidas ašarotas.

– Nereikia, – tarė jis meiliai.

Pro ašaras vėl nušvito šypsena, kiek iškreipta. Giliai atsidususi, žmona tarė:

– Eik jau, viskas bus gerai.

Jis prispaudė ją prie savęs. Ir dabar, jau stovėdamas perone, nieko daugiau nematė, tik jos šypseną anapus stiklo.

– Prašom saugotis, – tarė jis.

Bet ji negalėjo girdėti jo žodžių.

Stoties perone, prie pat durų, Rijė susidūrė su ponu Otonu, tardytoju, kuris vedėsi už rankos sūnelį. Daktaras pasiteiravo, ar jis kur važiuojąs. Ponas Otonas, ilgas, juodai apsivilkęs, panėšėjo iš dalies į didžiūną, senoviškai tariant, iš dalies į laidotuvių biuro tarnautoją. Jis atsakė maloniai, bet trumpai:

– Laukiu ponios Oton. Ji išvykusi pareikšti pagarbos mano giminei.

Sušvilpė garvežys.

– Žiurkės… – prabilo tardytojas.

Rijė buvo beženginąs traukinio link, bet vėl pasisuko į duris.

– A, nieko čia tokio, – atsakė jis.

Iš to momento jam atminty išliko tik ėjęs pro šalį šiukšlininkas su pilna dėže nugaišusių žiurkių po pažastim.

Tą pačią dieną, popiet, prieš pradėdamas konsultuoti ligonius, Rijė priėmė jauną vyrą, kaip buvo pasakyta, žurnalistą, jau rytą jo ieškojusį. Vadinosi Raimonas Ramberas. Buvo nedidelio ūgio, plačiapetis, ryžtingo veido, šviesių mąslių akių, vilkėjo sportišku kostiumu ir atrodė iš tų, kuriems gyvenime klojasi. Jis tiesiai pasisakė, ko atėjęs. Vienam dideliam Paryžiaus dienraščiui atliekąs arabų gyvenimo sąlygų tyrimą ir norįs gauti iš daktaro žinių apie jų sanitarinę būklę. Rijė atsakė jam, kad būklė nekokia. Bet, prieš leisdamasis į tolesnį pokalbį, norįs žinoti, ar žurnalistas galės parašyti tiesą.

– Aišku, – atsakė tas.

– Aš noriu pasakyti, ar galėsit paskelbti visišką pasmerkimą?

– Visišką – ne, turiu pripažinti. Bet manau, kad tai daryti nėra pagrindo.

Rijė maloniai atsakė, kad išties tai daryti nesą pagrindo, pateikęs šį klausimą tik norėdamas sužinoti, ar Rambero liudijimas gali būti be išlygų, ar negali.

– Pripažįstu tik liudijimus be išlygų. Taigi jūsų liudijimo neparemsiu savo žiniomis.

– Kalbat kaip Sen Žiustas*, – tarė žurnalistas šypsodamas.

Nekeldamas balso, Rijė atsakė nieko nežinąs, kaip kalbėjo Sen Žiustas, tik pats jis kalbąs kaip žmogus, kuris, nors ir pavargęs nuo pasaulio, kuriame gyvena, tačiau užjaučia į save panašius ir savo ruožtu yra tvirtai nusistatęs nesitaikstyti su neteisybe ir nuolaidomis. Ramberas susigūžęs žvelgė į daktarą.

– Manau, kad jus suprantu, – pagaliau tarė jis stodamasis.

Daktaras jį palydėjo iki durų.

– Esu dėkingas, kad taip žiūrite į tuos dalykus.

Ramberas lyg ir nekantriai tarė:

– Taip, aš suprantu, atleiskit už sutrukdymą.

Daktaras paspaudė jam ranką ir pasakė, kad išeitų įdomus reportažas paskelbus, kiek nugaišusių žiurkių šiuo metu rasta mieste.

– O! – sušuko Ramberas. – Tas klausimas man rūpi.

Septynioliktą valandą daktaras vėl išėjo lankyti ligonių ir laiptuose sutiko jaunyvą stambų vyrą impozantiško įdubusiais skruostais veido su tankiais antakių užkardais. Keliskart jį buvo matęs pas ispanus šokėjus, gyvenančius viršuj šitame pačiame name. Žanas Taru traukė cigaretę stebėdamas ant pakopos, prie jo kojų, konvulsingai besibaigiančią žiurkę. Pakėlė į daktarą pilkas akis, pažiūrėjo ra-

* Sen Žiustas (Louis-Antoine-Léon de Saint-Juste, 1767–1794) – Prancūzijos Didžiosios revoliucijos veikėjas, jakobinas, Visuomenės gelbėjimo komiteto narys. Jo nesukalbamumas virto priežodžiu.

miai, kiek primygamai, pasilabino ir pridėjo, kad tas žiurkių pasirodymas – keistas dalykas.

– Taip, – atsakė Rijė, – bet vis dėlto erzinantis.

– Tam tikra prasme, daktare, tik tam tikra prasme. Tiesiog niekuomet nieko panašaus nesame matę, štai ir viskas. Bet, mano nuomone, tai įdomu, taip, būtent įdomu.

Taru susibraukė aukštyn plaukus, vėl žvilgtelėjo į žiurkę, jau sustingusią, paskui nusišypsojo:

– Bet apskritai, daktare, tesižino namsargis.

Namsargį daktaras kaip tik išvydo prie laukųjų durų, atsišliejusį sienos; paprastai tamsraudonis jo veidas reiškė bejėgiškumą.

– Taip, žinau, – atsakė senis Mišelis daktarui, kai tas pranešė apie naują atradimą. – Dabar po dvi ir po tris pasitaiko. Bet ir kituose namuose tas pat.

Jis atrodė prislėgtas ir susirūpinęs. Mašinaliu gestu trynėsi kaklą. Rijė pasiteiravo, kaip laikosi. Nusiskųsti, aišku, negalįs. Tik kažko kaip nesavas. Ramybės nėra, štai kas jį turbūt kankiną. Tos žiurkės jį priveikusios, viskas būtų gerai, jei tik jos išnyktų.

O rytojaus rytą, balandžio aštuonioliktąją, daktaras, parsivežęs motiną iš stoties, išvydo poną Mišelį dar daugiau susigraužusį: dešimtim žiurkių nukloti laiptai nuo rūsio iki aukšto. Jų pilnos gretimų namų šiukšlinės. Daktaro motina išklausė naujieną nesistebėdama.

– Tokių dalykų pasitaiko.

Ji buvo nedidukė, pasidabruota galva, tamsių malonių akių.

– Džiaugiuosi tave matydama, Bernarai, – kalbėjo ji. – Žiurkės prieš tai niekis.

Daktaras jai pritarė; su ja iš tiesų viskas visuomet atrodydavo lengva.

Vis dėlto paskambino pažįstamam komunalinės deratizacijos tarnybos direktoriui. Ar girdėjęs apie žiurkes, pulkais lendančias lauk gaišti? Direktorius Mersjė girdėt girdėjęs, netgi jo įstaigoje, įsikūrusioje netoli krantinių, koks penkiasdešimt rasta. Tačiau kažin ar čia taip jau rimta. Rijė negalįs nieko tikro pasakyti, tik manąs, kad deratizacijos tarnyba turėtų įsikišti.

– Taip, – atsakė Mersjė, – kai bus įsakyta. Jeigu manai, kad iš tiesų verta dėl to imtis žygių, pasistengsiu gauti įsakymą.

– Dėl to visada verta imtis žygių, – atsakė Rijė.

Mat ateinanti tarnaitė ką tik buvo sakiusi, kad didelėje gamykloje, kur dirba jos vyras, surinkta keli šimtai nugaišusių žiurkių.

Šiaip ar taip, apie tą laiką mūsų bendrapiliečiai sunerimo. Pradedant balandžio aštuonioliktąja, gamyklos ir sandėliai iš tikrųjų išmetė šimtus žiurkių lavonų. Kartais net reikėdavo jas pribaigti, taip ilgai nenusigaluodavo. Bet mieste, nuo pačių toliausių pašalių iki centro, visur, kur daktaras Rijė praeidavo, visur, kur spiesdavosi mūsų bendrapiliečiai, žiurkės krūvomis laukdavo šiukšlinėse ar ilgomis voromis latakuose. Vakarinė spauda griebėsi reikalo tą pačią dieną ir klausė, ar municipalitetas ketina ar neketina veikti ir kokių skubių priemonių numatė imtis savo valdiniams nuo tos bjaurios invazijos ap-

saugoti. Municipalitetas neturėjo jokių ketinimų ir visiškai nieko nebuvo numatęs, tik sušaukė posėdį pasitarti. Deratizacijos tarnybai buvo duotas įsakymas kas rytą, auštant, surinkti nugaišusias žiurkes ir dviem tarnybiniais furgonais nugabenti į atmatų krosnį sudeginti.

Bet paskesnėmis dienomis padėtis pablogėjo. Surankiotų graužikų skaičius augo, ir kas rytą derlius gausėjo. Į ketvirtą dieną žiurkės ėmė lįsti lauk ir pulkais gaišti. Iš sandėliukų, iš pusrūsių, iš rūsių, iš nutekamųjų griovių jos iškopdavo ilgomis svirduliuojančiomis voromis tam, kad, dienos šviesoje pasitampiusios ir apsisukusios vietoj, išgaištų kur netoli žmonių. Naktį koridoriuose ir gatvelėse aiškiai būdavo girdėti jų cypavimas prieš galą. Rytą priemiesčiuose būdavo aptinkama net latake betysančių žiurkių su kraujo vainikėliu ant smailo snukio, tai išputusių ir pūvančių, tai sustingusių, ir dar su stačiais ūsais. Pačiame mieste jų irgi pasitaikydavo krūvutėmis laiptinėse ar kiemuose. Atšliauždavo ir pavieniui gaišti į administracijų holus, į mokyklų kiemelius, kartais į kavinių terasas. Mūsų bendrapiliečiai apstulbdavo užtikę jas labiausiai žmonių lankomose miesto vietose. Tarpais būdavo išniekinami bulvarai, Ginklų aikštė, Pajūrio promenada. Auštant nuo tų stipenų apvalytas miestas per dieną pamažu vėl jų prisipildydavo, ir gausesniais kiekiais. Taip pat dažnam naktiniam praeiviui pasitaikydavo ant šaligatvių pajust po kojom tamprią, dar tik lavonėjančią masę. Sakytum pati žemė, ant kurios pastatyti mūsų namai, valėsi nuo blogų syvų, leido muštis į

paviršių šunvotėms ir kraujuotiems pūliams, ėdantiems ją iš vidaus. Tik pagalvokit, kaip turėjo apstulbti nedidelis mūsų miestas, iki tol ramus, kokį sukrėtimą jis gavo patirti per kelias dienas; tai palyginti galima su žmogum, kuris buvo sveikas, gerai jautėsi, bet staiga jam ėmė tirštėti kraujas, ir viskas apsivertė aukštyn kojom!

Dalykai pažengė taip toli, kad Infdoko agentūra (informacija, dokumentacija, visokia informacija bet kuria tema) pranešė per radiją, per savo nemokamų žinių valandėlę, jog vien tik balandžio dvidešimt penktąją surinkta ir sudeginta 6231 žiurkė. Šis skaičius, aiškiai įprasminęs kasdienį reginį, kuris dėjosi miesto akivaizdoj, padidino sąmyšį. Iki tol buvo tik nusiskundžiama bjauroku atsitiktinumu. O dabar apsižiūrėta, jog šis fenomenas, – nors dar nebuvo galima nustatyti, nei kiek jis išplitęs, nei kas jį sukėlė, – darosi kažkoks grėsmingas. Vien astmos kamuojamas senis ispanas tolydžio trynėsi rankas ir kartojo senatviškai džiaugdamasis: „Jos lenda lauk, jos lenda lauk."

O jau balandžio dvidešimt aštuntąją, Infdokui pranešus, kad žiurkių surinkta apie 8000, susirūpinimas mieste pasiekė aukščiausią laipsnį. Pasigirdo reikalavimas imtis radikalių priemonių, priekaištai valdžiai, o kai kurie pajūrio vilų savininkai šnekėjo jau ten pasitrauksią. Bet rytojaus dieną agentūra pranešė, kad fenomenas staigiai liovėsi ir deratizacijos tarnyba tesurinko nedidelį kiekį nugaišusių žiurkių. Miestas lengviau atsikvėpė.

Ir kaip tik tą pačią dieną, per pietus, daktaras Rijė, privažiavęs automobiliu prie savo namų, gatvės gale pamatė poną Mišelį: žengė jis sunkiai, nuleidęs galvą, išskėtęs rankas ir kojas it žaislinis pajacas. Laikėsi įsikibęs kunigo, pažįstamo daktarui. Tai buvo tėvas Panlu, mokytas ir kovingas jėzuitas, didžiai gerbiamas mūsų mieste netgi tų, kurie abejingi religijos dalykams. Jis luktelėjo jų. Senio Mišelio akys blizgėjo. Kvėpavimas buvo švilpčiojantis. Nekaip jaučiąsis, norėjęs pakvėpuoti grynu oru. Bet aštrūs skausmai kakle, pažastyse, kirkšnyse privertę grįžti ir prašyti tėvą Panlu pagalbos.

– Tose vietose patinę, – tarė jis. – Vos begaliu pasijudint.

Atidaręs dureles, daktaras pirštu perbraukė atkištą Mišelio kaklą prie pagrindo: ten buvo susidaręs lyg koks stavarys.

– Atsigulkit, pasimatuokit temperatūrą, pavakare aplankysiu.

Namsargiui nuėjus, Rijė paklausė tėvą Panlu, ką manąs apie šitą istoriją su žiurkėmis.

– O! – tarė tėvas Panlu. – Matyt, prasideda epidemija, – ir jo akys nušvito pro apvalius akinius.

Kai Rijė papusryčiavęs paėmė dar kartą perskaityti iš sanatorijos gautą telegramą, kad žmona atvykusi, sučirškė telefonas. Skambino vienas iš jo senų pacientų, merijos tarnautojas, ilgai sirgęs aortos susiaurėjimu. Kadangi buvo neturtingas, Rijė jį gydė nemokamai.

– Taip, jūs mane prisimenat. Bet kreipiuosi ne dėl savęs. Skubiai ateikit, kažkas atsitiko mano kaimynui.

Kalbėjo uždususiu balsu. Rijė pagalvojo apie namsargį ir nusprendė jį paskui apžiūrėti. Po kelių minučių jis jau buvo miesto pakrašty ir žengė pro duris į žemą namą Federbo gatvėj. Palypėjęs vėsiais dvokiančiais laiptais, pamatė tarnautoją Žozefą Graną, besileidžiantį jo pasitikti. Tai buvo kokių penkiasdešimties metų vyras geltonais ūsais, ilgas, gunktelėjęs, siaurų pečių, liesų galūnių.

– Jau geriau, – tarė jis prieidamas prie Rijė, – bet maniau, kad baigta.

Jis nusišnypštė. Trečiame – paskutiniame – aukšte, ant kairiųjų durų Rijė perskaitė užrašą raudona kreida: „Įeikite, aš pasikoriau."

Juodu įėjo. Nuo palubėje kabančios lempos karojo virvė, ties ja kėdė buvo apversta, stalas nustumtas į kampą. Bet kilpa karojo tuščia.

– Ištraukiau pačiu laiku, – dėstė Granas, kuris, rodos, visada rinkdavo žodžius, nors kalbėdavo paprasčiausia kalba. – Aš kaip tik ėjau lauk ir išgirdau bildesį. Kai pamačiau užrašą, pamaniau, kad tai, na, kaip čia jums paaiškinus, pokštas. Bet kaimynas suvaitojo keistai, netgi, sakyčiau, kraupiai.

Granas pasikrapštė galvą.

– Mano supratimu, tokia operacija turėtų būti skausminga. Aš, žinoma, įėjau.

Pastumtos durys atsivėrė į šviesų, tik menkai apstatytą kambarį. Varinėje lovoje gulėjo nedidukas apvalainas vyriškis. Jis sunkiai dūsavo ir žiūrėjo į juos krauju pasruvusiomis akimis. Daktaras stabtelėjo. Pro ligonio dūsavimą jam lyg pasigirdo, kad cypsi žiurkės. Bet po kampus niekas nešmiži-

nėjo. Rijė priėjo prie lovos. Slanksteliai visi sveiki, krista ne iš aukštokai ir ne per daug staigiai. Savaime suprantama, nedidelė asfiksija yra. Reikėtų turėti rentgenogramą. Daktaras suleido ligoniui kamparo aliejaus ir pasakė, kad po kelių dienų viskas praeis.

– Ačiū jums, daktare, – tarė vyriškis prikimusiu balsu.

Rijė pasiteiravo, ar Granas paskambinęs į komisariatą, ir tarnautojas sutriko:

– O, ne, ne! Aš maniau, kad svarbiau…

– Aišku, – pertarė jį Rijė. – Aš pats tai padarysiu.

Bet tą akimirką ligonis subruzdo, atsisėdo lovoje ir užtikrino, kad nereikia, visai gerai jaučiasi.

– Prašom nusiraminti, – tarė Rijė. – Menkniekis, patikėkit, bet pranešti turiu.

– O! – suvaitojo anas.

Krito aukštielninkas ir pravirko kūkčiodamas. Granas, papešiojęs savo ūsą, priėjo prie lovos.

– Na, būkit supratingas, pone Kotarai. Daktaras, reikia manyti, už tai atsako. Jeigu jūs, pavyzdžiui, panūstumėt dar sykį...

Bet Kotaras proverksmiais pasakė niekuomet daugiau to nedarysiąs, jam tą mirksnį buvo pasimaišęs protas, ir vieno dalyko tenorįs – ramybės. Rijė išrašė jam receptą.

– Gerai. Tegul taip ir bus. Po poros dienų vėl užeisiu. Tik nebedarykit kvailysčių.

Laiptinėje jis pasakė Granui, kad apie tą įvykį turįs pranešti, bet paprašysiąs komisarą apklausti žmogų ne anksčiau kaip po dviejų dienų.

– Šiąnakt reikėtų prie jo pabudėti. Ar jis turi šeimą?

– Šeimos nepažįstu. Bet ir aš galiu jį prižiūrėti.

Papurtęs galvą, pridūrė:

– Matot, negalėčiau pasakyti, kad ir jį gerai pažįstu. Bet reikia pagelbėti vienas kitam.

Koridoriuje Rijė mašinaliai apžvelgė kampus ir paklausė Graną, ar žiurkės visiškai dingusios iš jo kvartalo. Tarnautojas atsakė nieko nežinąs. Girdėt girdėjęs apie tą istoriją su žiurkėmis, bet kvartalo paskalomis per daug nesidomįs.

– Turiu savo rūpesčių, – tarė jis.

Rijė jau spaudė jam ranką. Reikėjo dar aplankyt namsargį ir parašyt žmonai.

Vakarinių laikraščių pardavėjas šūkavo, kad žiurkių invazija sustabdyta. Bet savo ligonį daktaras rado išsisvėrusį iš lovos; viena ranka buvo susiėmęs pilvą, antra – kaktą ir, smarkiai žiaukčiodamas, vėmė rausvą tulžį į atmatų bidoną. Nusigalavęs, visai be kvapo, namsargis pagaliau vėl atsigulė. Temperatūros turėjo trisdešimt devynis su puse, kaklo limfmazgiai, taip pat sąnariai buvo ištinę, ant šono plėtėsi dvi juosvos dėmės. Dabar jis skundėsi vidaus skausmais.

– Degina, – kalbėjo, – degina mane ta bjaurybė.

Jis votulojo žodžius pilku apnašu apsitraukusioje burnoje ir gręžė į daktarą išsprogusias akis, pilnas ašarų, nes galvą jam skelte skėlė. Jo žmona išgąstingai stebėjo bežadį Rijė.

– Daktare, kas jam yra?

– Maža kas gali būti. Kol kas nieko tikro negaliu pasakyti. Iki vakaro dieta ir kraują valantieji vaistai. Ir tegul kuo daugiau geria.

Namsargį išties kamavo troškulys.

Parėjęs Rijė paskambino savo kolegai Rišarui, vienam žymiausių miesto gydytojų.

– Ne, – atsakė Rišaras, – nieko ekstraordinariško man nepasitaikė.

– Nei karščiavimo su vietiniais uždegiminiais reiškiniais?

– O taip, buvo pora smarkaus limfmazgių uždegimo atvejų.

– Anormalu?

– Hm, – atsakė Rišaras, – žinot, žodis „normalu“...

Šiaip ar taip, vakare namsargis turėjo keturiasdešimt laipsnių karščio, kliedėjo, skundėsi žiurkėmis. Rijė ryžosi fiksuoti abscesą. Pajutęs terpentino deginimą, ligonis sustaugė: „O bjaurybės!“

Limfmazgiai buvo dar daugiau padidėję, čiupinėjant kieti, sumedėję. Namsargio žmona ėjo iš proto.

– Budėkit, – paliepė jai daktaras, – ir, jei reikės, pašaukit mane.

Rytojaus dieną, balandžio trisdešimtąją, jau šiltas brizas gairino drėgną žydrynę. Jis nešė žiedų kvapą iš toliausių pakraščių. Skambiau, linksmiau, rodos, aidėjo gatvės tą rytą. Mūsų nedideliam miestui, atsikračiusiam neaiškios baimės, kuri kaustė jį visą savaitę, su šia diena išaušo pavasaris. Rijė, ir tas, nuramintas žmonos laiško, lengvai nubėgo žemyn

pas namsargį. Jam išties paryčiu temperatūra nukrito iki trisdešimt aštuonių. Nusilpęs ligonis šypsojo lovoje.

– Jam geriau, ar ne, daktare? – paklausė žmona.

– Dar luktelkim.

Tačiau vidurdienį karštis ūmai pašoko iki keturiasdešimt, ligonis be perstogės kliedėjo, vėl vėmė. Kaklo limfmazgiai čiuopiami skaudėjo, ir atrodė, kad ligonis riečia galvą norėdamas ją turėti kiek galima toliau nuo kūno. Lovūgaly sėdinti žmona, uždėjusi ant apkloto rankas, švelniai laikė jo kojas. Ji žiūrėjo į Rijė.

– Klausykit, – tarė jai daktaras, – jį reikia izoliuoti ir bandyti gydyti nepaprastosiomis priemonėmis. Aš skambinu į ligoninę, ir mudu jį ten nuvežam sanitarine mašina.

Po poros valandų daktaras ir žmona sėdėjo palinkę prie ligonio sanitarinėje mašinoje. Iš jo burnos, nusėtos grybiškom apnašom, sklido žodžių nuotrupos: „Žiurkės!“ Pažaliavęs, vaškinėm lūpom, pamėlusiais vokais, švankšdamas, limfmazgių iškėtotom rankom kojom, jis spaudėsi į gulto dugną, lyg norėdamas juo užsivožti ar lyg kas iš po žemių jį visąlaik būtų vadinęs, ir duste duso nematomo svorio slegiamas. Žmona verkė.

– Daktare, ar vilties nebėra?

– Jis mirė, – atsakė Rijė.